

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o environmentálnej výchove v strednej škole

Školská inšpekcia venovala pozornosť začleneniu environmentálnej výchovy (ďalej ENV) do procesu výchovy a vzdelávania v **44** stredných školách. Z 23 kontrolovaných gymnázií (ďalej G) boli 2 súkromné a 5 cirkevných, 1 bolo s vyučovacím jazykom maďarským. Z 21 stredných odborných škôl (ďalej SOŠ) boli 2 súkromné a 2 cirkevné, 1 škola bola s vyučovacím jazykom maďarským, 2 s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským. Vyhodnotenie sa uskutočnilo na základe zistení z dotazníkov zadávaných riaditeľovi školy, žiakom školy (*G - 1 015 respondentov, SOŠ - 744 respondentov*) z rozhovorov a z dokumentácie školy.

Zaradeniu environmentálnej výchovy, ako prierezovej témy, do procesu výchovy a vzdelávania prikladali na **gymnáziách** dôležitú pozornosť. Zapracovaná bola do školského vzdelávacieho programu (ďalej ŠkVP) najčastejšie v rámci učebných osnov **vybraných predmetov**, kde boli uvedené možnosti jej začlenenia do vhodných tematických celkov. Na niektorých školách bol zvlášť vypracovaný materiál s prehľadom ročníkov, predmetov, tematických celkov a názvu implementovanej environmentálnej tematiky (Environmentálna výchova ako prierezová téma vo vyučovacích predmetoch našej školy; Rozpracovanie prierezových tém v jednotlivých vzdelávacích oblastiach ŠkVP). Ako samostatný predmet ponúkli žiakom ekológiu, ENV, na G s osemročným štúdiom vyučovali experimentálnu prírodovedu. Cieľom zavedeného voliteľného predmetu regionálna výchova bolo poznávanie prírodnej a kultúrnej zložky regiónu hornej Torysy a vzájomného vzťahu medzi nimi, a to aj z pohľadu environmentálnej výchovy.

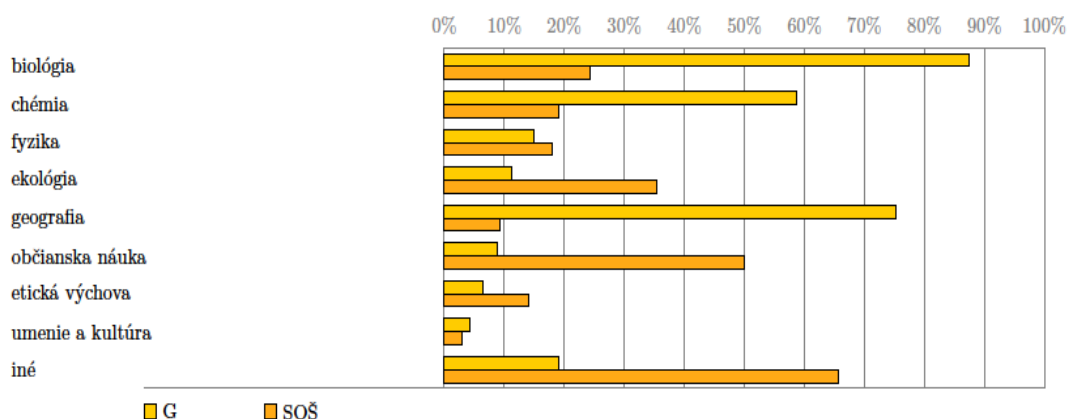
SOŠ včlenili ENV hlavne do **všeobecnovzdelávacích predmetov** vzdelávacích oblastí Človek a príroda a Človek, hodnoty a spoločnosť. V súlade so špecifickým zameraním niektorých skupín odborov vzdelávania a jednotlivých študijných odborov¹ bolo v kompetenčnom profile absolventov vymedzené osvojenie si vedomostí o environmentálnych aspektoch, o vplyvoch a princípoch racionálneho využívania prírodných zdrojov. K tomu poskytli priestor viaceré **odborné predmety**². Rozvíjaniu environmentálnych postojov napomáhala vo viacerých študijných odboroch odborná prax.

Žiaci G v zadaných dotazníkoch potvrdili zistenia z dokumentácie a z rozhovorov, keď za najbohatší zdroj vedomostí o environmentálnych témach označili biológiu, geografiu a chémiu. Nižšiu frekvenciu mali výchovné predmety, v oblasti ostatných predmetov sa jej venovali na vyučovaní cudzích jazykov prostredníctvom rôznych textov, vizuálnych podnetov a prezentácií, ich cudzojazyčné postery niekde dopĺňali výzdobu chodieb alebo odborných učební. V SOŠ, v rámci skupiny iných predmetov, žiaci preferovali odborné predmety, po nich nasledovali občianska náuka a ekológia.

¹ 29 Elektrotechnika; 45 Poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo a rozvoj vidieka; 76 Učiteľstvo; 6341 M škola podnikania; 2841 6 technológia ochrany a tvorby životného prostredia; 8297 M fotografický dizajn a ďalšie

² elektrotechnika, strojárka technológia, grafické systémy, tovaroznalectvo, automobilová technika, ekonomika, hospodárska geografia, dopravná geografia, aplikovaná fyzika, aplikovaná informatika, psychológia, sociálna pedagogika, právna náuka, manažment, marketing, podnikanie vo vidieckom cestovnom ruchu, rastlinná výroba, živočíšna výroba, chov hospodárskych zvierat, pestovanie rastlín, odborný výcvik, cvičná firma a iné

Graf č.1 V rámci ktorého predmetu ste sa v škole najviac dozvedeli o environmentálnych témach?

Stredné školy deklarovali dôraz na **posilnenie environmentálneho myslenia** žiakov prostredníctvom účelových cvičení a kurzov, kurzov ochrany človeka a zdravia, ktoré vytvárali možnosti na spoznávanie ekosystému blízkeho okolia školy, na upevnenie zásad správania sa v prírode ako aj na ochranu prírody a životného prostredia v praxi.

Zvyšovanie environmentálneho povedomia žiakov podporovali realizáciou **edukačných programov, dlhodobých i krátkodobých projektov** (niektoré i medzinárodného charakteru)³. Z odpovedí riaditeľov vyplynulo, že uprednostňovali krátkodobé projekty (G – 83 %, SOŠ – 81 %) pred dlhodobými (G – 57 %, SOŠ – 48 %). SOŠ v Košickom kraji boli zapojené do vzdelávacích programov formou korešpondenčnej súťaže Korešpondenčná škola ekológie. Viaceré školy dokumentovali aktívnu činnosť v recyklačnom projekte Recyklohra – organizovanie zberu a odvozu elektroodpadu. V záujme získavania praktických skúseností bola v odbore agropodnikateľ zapojená do dlhodobého vzdelávacieho programu Leonardo da Vinci SOŠ v Nitrianskom kraji. V Trenčianskom kraji možno pozitívne hodnotiť aktivity žiakov, ktorí sa prostredníctvom dlhodobého projektu SUŠ-art Červený Kameň zameriavali na fotodokumentáciu flóry a fauny okolia hradu, rozpracovali v projekte Vybudovanie relaxačno-oddychovej zóny postupnosť prác pri úprave átria v škole. V rámci environmentálneho projektu Úprava okolia školy po nútenom výrube stromov vysádzali v jednej SOŠ okrasné dreviny a kvety. Cirkevné gymnázium upriamilo pozornosť na úctu k živej a neživej prírode (Zelený projekt a ekologické problémy) a na upevňovanie návykov triedenia odpadu a šetrenia energiami (Božie stvorenie). Formou cezhraničnej spolupráce sa uskutočnili žiacke projekty (Chránená krajinná oblasť – Biele Karpaty, Sprievodca regiónom, Životné prostredie v regióne, Charakter krajiny). Z regionálneho hľadiska prehĺbili formovanie správneho vzťahu žiakov k životnému prostrediu aktivity Energetického dňa Prešovského samosprávneho kraja súvisiace s úsporou energie a vody, ako aj občiansky monitoring životného prostredia na základe iniciatívy občianskeho združenia Tatry.

³ Ekologická stopa; Zelená škola; Modrá škola - oblasť ochrany vôd; Vox luci - zameraný na triedenie odpadu; Euroscola; Enviroprojekt; Aktívne globálne školy 2: spoločne, zodpovedne a spravodlivo; Separovať sa oplatí; Solárne dni a využitie solárnej energie; Geovedy pre každého; projekt Nadácie Orange Školy pre budúcnosť; Challenge Europe - orientovaný na problematiku znižovania uhlíkových emisií v Európe; Do it for the future (Sprav to pre budúcnosť) v spolupráci so školami v Španielsku, Nemecku, Poľsku zameraný na triedenie a separáciu plastov a papiera; Dunaj nás spája; Európa v škole - zapojenie sa žiakov výtvarnými, literárnymi a mediálnymi prácami s environmentálnym zameraním; Európske metropoly na Dunaji – fotografické zdokumentovanie života vo Viedni, Bratislave, Budapešti s využívaním ekologických prvkov; Pueblos Abandonas - účasť vybraných žiakov G v Banskej Bystrici na rekonštruovaní a čistení dedín v Španielsku

Klasické formy vzdelávania obohatili **súťaže environmentálneho zamerania**, do ktorých sa podľa riaditeľov zapojila väčšina škôl (G - 65 %, SOŠ - 52 %). Predovšetkým išlo o predmetové olympiády, SOČ ale i ďalšie rôznorodé súťaže⁴. V súťaži medzinárodného charakteru Zelená planéta v Moskve boli zapojení žiaci bilingválneho štúdia bratislavského gymnázia, v rámci spolupráce Brémy – Alicante – Pezinok boli žiaci ďalšej školy účastníkmi súťaže Šetri energiou. Výrazný úspech zaznamenali 2 žiačky prešovského gymnázia v medzinárodnej súťaži SJWP (Stockholm Junior Water Prize), z ktorej si odniesli zvláštnu cenu za najlepší vodohospodársky projekt. Popredné umiestnenia získali žiaci Trenčianskeho kraja v biologickej olympiáde (1. miesto v celoslovenskom kole a 3. miesto v medzinárodnom kole v Singapore), na festivale vedy a techniky (najlepší ENV projekt v roku 2012), v medzinárodnej súťaži Mladí vedci (3. miesto v Tbilisi). V súťaži Zelený svet, vyhlásenej Slovenskou agentúrou životného prostredia Banská Bystrica, obsadili 1. a 2. miesto za animovaný film. V Strojárskej olympiáde 2012 patrili žiakom prvé tri miesta v odbore Energetické strojárstvo, procesná a environmentálna technika. Do americkej súťaže I-Sweep (Energy, Engineering & Environmental projects) v Hustone postúpili dvaja reprezentanti Košického kraja.

Obsah a ciele ENV naplňali aj rôznymi **tematickými aktivitami** (Deň Zeme, Globalday, Svetový deň výživy, Svetový deň vody, Svetový deň ochrany zvierat, Envirofilm, Ekotopfilm). Pri príležitosti Dňa Zeme sa na organizácii III. ročníka Envirokonferencie podieľalo súkromné G v Kremnici. Okrem prednášok a besied s odborníkmi, využívali **exkurzie**⁵, organizovali poznávacie zájazdy do európskych miest. Dobrú odozvu u žiakov mal vzdelávací pobyt v stredisku ekologickej výchovy v Zaježovej.

K upevňovaniu postojov prispievala aj práca žiakov v záujmových útvaroch, krúžkoch⁶. Pozitívny ohlas mali u nich viaceré **akcie**, ktorými pomohli pri úprave okolia školy a verejných priestranstiev (Vyčisti svoje mesto, Vyčistíme Slovensko), pri čistení lesoparku Brezina v spolupráci so Správou mestských lesov v Trenčíne, pri oprave drevených sedadiel v „zelenej učebni“ areálu cirkevného G, i mnohé ďalšie. Patrilo k nim tiež prikrmovanie lesnej zveri, kŕmenie vtákov, zber papiera, selektívny zber odpadu, vytváranie estetického a zdravého prostredia v triedach. Hodnotná bola tvorba pragmatických štúdií - osvetlenie Kremnice (využitie úsporných svetelných zdrojov), obnova Zechenterovej záhrady v meste, recyklácia, ekonomické využitie surovín.

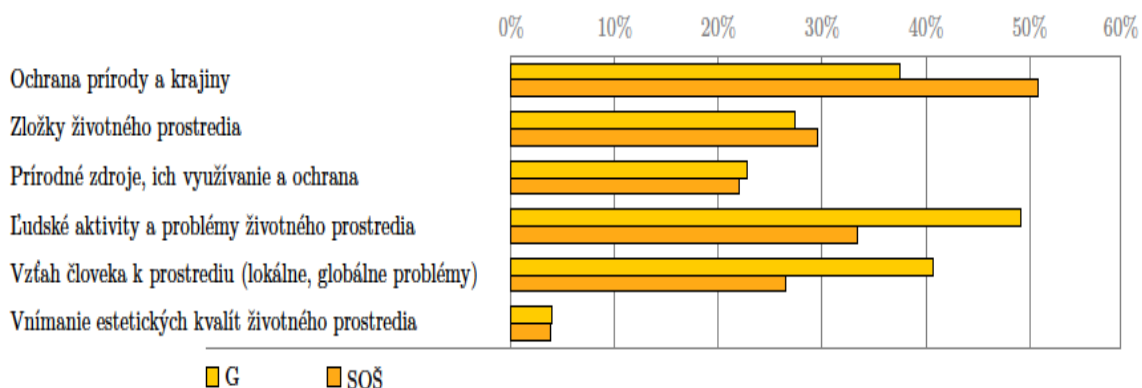
Časť realizovaných činností vychádzala z plánov práce koordinátorov ENV, metodických orgánov, z tematických výchovno-vzdelávacích plánov jednotlivých predmetov a vo viacerých prípadoch i z osobnej iniciatívy samotných žiakov. V odpovediach respondenti preferovali ako oblasť, ktorej sa v škole najviac venovali, ochranu prírody a krajiny, ľudské aktivity a problémy životného prostredia, vzťah človeka k prostrediu.

⁴ Ekoplágát – výtvarná; Zelený svet – súťaž výtvarnej tvorivosti detí a mládeže; Envirootázky – internetová; Ekopolis – online; fotografické - Ekológia v objektíve, Príroda okolo nás; Zelená trieda - školská

⁵ Slovenský hydrometeorologický ústav; vodné dielo Gabčíkovo; jadrové elektrárne v Jaslovských Bohuniciach a Mochovciach; čističky odpadových vôd; firma LESARGO na spracovanie dreva; Slovnaft Bratislava; exkurzie z biológie a geografie do CHKO Kremnické vrchy, Štiavnické vrchy; exkurzia zameraná chov koní v Topoľčiankach; Ekocentrum Holá hora, Lesnícka fakulta Technickej univerzity Zvolen

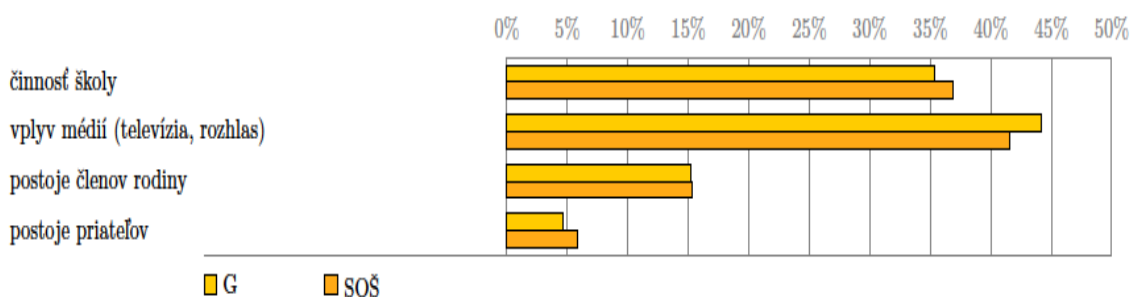
⁶ Ekologický seminár; Potulky mestom Košice; hráme sa s prírodou; mladý vedec; Mladý prírodovedec; krúžky: biologický, geografický, ochrancov prírody, environmentálno-tvorivý, zelená škola, ochrana životného prostredia, človek a príroda

Graf č.2 Ktorým oblastiam ste sa v rámci ENV venovali najviac?

Podľa väčšiny žiakov (G - 80 %, SOŠ – 71 %) uskutočnené výchovno-vzdelávacie aktivity utvrdili ich vedomosti v uvedenej problematike. Medzi činiteľmi ovplyvňujúcimi vzťah k environmentálnym otázkam uprednostnili žiaci G i SOŠ vplyv médií.

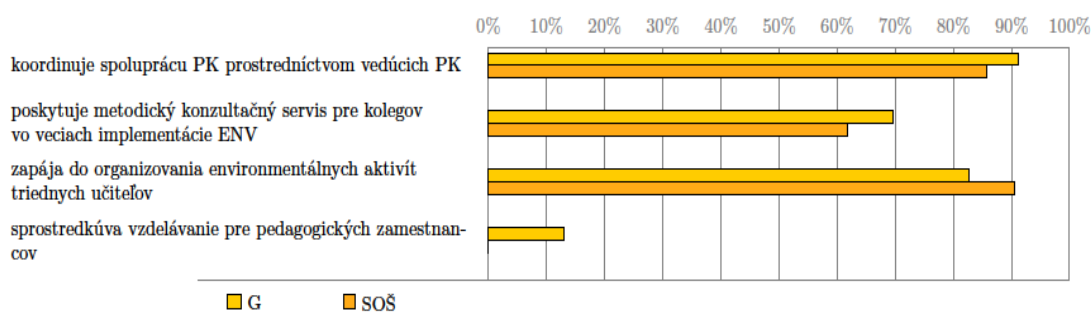
Graf č.3 Ktorý faktor ovplyvnil vaše postoje k environmentálnej problematike?

Širokospektrálna realizácia aktuálnej problematiky poskytla žiakom možnosť zapojiť sa do environmentálnych aktivít, čo potvrdilo na G 75 % a v SOŠ 73 % respondentov. Podľa riaditeľov (G 87 %, SOŠ 62 %) sa na ich organizovaní podieľala i ŽŠR.

Výrazný podiel na rozvíjaní ENV mali učitelia, ktorí boli poverení (okrem 2 G a 10 SOŠ – kumulovaná funkcia) funkciou samostatného **koordinátora**, pričom väčšina z nich mala v aprobácii prírodovedné predmety. Podľa vyjadrenia riaditeľov G aktívne spolupracovali na zapracovaní prierezovej témy ENV do ŠkVP, prípadne na vypracovaní učebných osnov samostatného predmetu s environmentálnou orientáciou alebo na príprave i vedení projektov. V ich činnosti, ako na G tak i v SOŠ, dominovalo koordinovanie spolupráce jednotlivých predmetových komisií (ďalej PK) a zapájanie triednych kolektívov s ich triednymi učiteľmi do environmentálnych aktivít. Podľa potreby poskytovali pedagogickým zamestnancom metodický konzultačný servis súvisiaci s implementáciou ENV.

Graf č.4 Činnosť koordinátora ENV na G a v SOŠ

K dopĺňaniu svojich vedomostí koordinátori využívali **vzdelávanie** organizované hlavne Metodicko-pedagogickom centrom (MPC), prostredníctvom Živice, občianskeho združenia Človek v ohrození, účasťou na Veľtrhu environmentálnych výučbových programov. Získané poznatky odovzdávali prostredníctvom interného vzdelávania svojim kolegom. Nedostatkom bolo, že v niektorých školách (G – 3, SOŠ – 11) si svoj rozhľad nerozširovali. Viacerí učitelia absolvovali vzdelávanie na tému ENV vo vyučovacom procese, Aplikácia environmentálnej etiky v geografii, zúčastnili sa na školeniach medzinárodného environmentálno-edukačného projektu Aquawis, čerpali informácie z rôznych aktivít (workshopy). Vyzdvihnúť treba **spoluprácu s odborníkmi** pôsobiacimi v danej oblasti, s rôznymi organizáciami a inštitúciami⁷. Podieľali sa hlavne na organizovaní prednášok, tematických podujatí, aktivít v teréne, pomáhali pri projektoch. Prínosom v nadobudnutí vedomostí a skúseností v oblasti ENV bola spoločná účasť niektorých pedagógov a žiakov na ekologicko-výchovných podujatiach organizovaných Inštitútom aplikovanej ekológie Daphne.

Spoluprácu s rodičmi využili pri usporiadaní školských súťaží, pri poskytnutí finančnej podpory (finančné prostriedky na nákup interiérových košov na separáciu odpadov, na odmeny pre víťazov environmentálnych súťaží), pri úprave areálu školy. Ocenili ich osobnú angažovanosť pri skrášení vnútorných priestorov (kvetinová výzdoba a informačné panely venované aktivitám školy). Niektorí rodičia individuálne participovali pri zbere a odvoze druhotných surovín.

Učitelia mali pre svoju prácu k dispozícii **odborné a metodické materiály**. Vo výchovno-vzdelávacom procese využívali výučbové programy (Zelený balíček, Planéta vedomostí), krátke filmy s environmentálnou tematikou, DVD (Trvalo udržateľný rozvoj, Separácia a recyklácia, Zázraky prírody, Úžasná planéta). Inšpirujúce boli pracovné listy - Natura 2000, Klíma nás spája a tiež pracovné zošity k ENV a životnému prostrediu získané v rámci vzdelávacieho programu SME v škole denníka SME. Vedomosti získavali aj z odborných časopisov⁸ a odborných publikácií⁹, ktoré boli v časti škôl sústredené v špecializovaných

⁷ Ministerstvo životného prostredia SR; Slovenská agentúra životného prostredia; Štátna ochrana prírody SR; Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny; Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave; Bratislavská vodárenská spoločnosť; Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica; Centrum environmentálnych aktivít v Trenčíne; obvodné úrady životného prostredia; regionálny úrad verejného zdravotníctva; poľnohospodárske a potravinárske podniky v regióne; občianske združenia: Vlk, Strom života, Človek v ohrození, Priatelia Zeme, Tatry; mimovládna organizácia Poloniny; komunitná nadácia Modrá Torysa; Škola ochrany prírody Varín; Ekologické, vzdelávacie a mládežnícke centrum Tymián; Spoločnosť pre ochranu vtáctva; Greenpeace; spoločnosť ASEKOL SK s.r.o. zameraná na zber elektroodpadu; Diecézna charita Žilina; a iné

⁸ Ďalekohľad, Enviromagazín, Životné prostredie, Biológia – ekológia – chémia, National Geographic, Mladý vedec, Geodetický a kartografický obzor, Quark

⁹ Voda pre život, Energia a budúcnosť, Zachráň svoju planétu, Život pre planétu Zem, ENV a vzdelávanie v školách v SR, Environmentálna príručka, Základy ekológie, Výchova k ochrane prírody, Környezetünk és mi (Príroda a my)

knižniciach s environmentálnou orientáciou. V SOŠ s vyučovacím jazykom maďarským v Košickom kraji vytvorili učitelia, preložením zo slovenského jazyka, pracovné listy v maďarskom jazyku. Vybavenosť príslušnými materiálmi bola v 3 školách neuspokojivá.

Závery

Stredné školy venovali primeranú pozornosť ENV vo výchovno-vzdelávacom procese. Na G ju zapracovali do školských vzdelávacích programov ako súčasť rozvíjajúcich spôsobilostí v oblasti postojov a hodnôt, tematické okruhy prierezovej témy zväčša implementovali do učebných osnov vybraných vyučovacích predmetov. SOŠ začlenili problematiku ENV prevažne do odborných predmetov i do predmetov všeobecného vzdelávania alebo bola priamo integrovanou súčasťou študijného odboru. Podmienky na dobrú prácu podporovalo využívanie vhodných odborných a metodických materiálov, menej výučbových programov. Dôležitým faktorom pri plánovaní a realizácii environmentálnych aktivít bol výber školského koordinátora disponujúceho znalosťou svojich aprobačných predmetov a rozhl'adom v environmentálnych témach. V pôsobení na žiakov zabezpečovali kontinuitu s triednymi učiteľmi, s vedúcimi predmetových komisií a tiež s inštitúciami pôsobiacimi v tejto oblasti. Nedostatočné bolo u niektorých vzdelávanie sa v danej problematike, v tomto smere zaostávalo aj rozširovanie znalostí u pedagogických zamestnancov. Školy deklarovali širokú ponuku interných školských aktivít z environmentálnej výchovy, zapojenie do realizácie krátkodobých, menej do dlhodobých projektov. Angažovanosť škôl bola v oblasti rozvoja vedomostí žiakov, ich zručností a postojov k environmentálnym problémom v procese vzdelávania zabezpečená vo viacerých subjektoch aj v mimo vyučovacom čase. Rôznorodosť aktivít potvrdili aj zistenia z odpovedí žiakov v dotazníkoch. Prioritne uvádzali možnosť účasti na prednáškach s fundovanými odborníkmi, zapojenie sa do projektov i rôznych súťaží. Kladne treba hodnotiť dosiahnutie významných úspechov na súťažiach s environmentálnou tematikou. Veľkým prínosom bolo, že žiaci aktívne participovali priamo v teréne na praktických činnostiach súvisiacich s ochranou životného prostredia. Boli však i takí, ktorí o ne neprejavili záujem, čo si vyžaduje zlepšenie. Nezastupiteľné miesto v činnosti škôl mala pri organizovaní environmentálnych podujatí spolupráca s mnohými odbornými a spoločenskými organizáciami, firmami, s občianskymi združeniami i s rodičmi. Výber, zameranie a obsah realizovaných aktivít poukázali na ich opodstatnenosť pri formovaní občianskych postojov žiakov, čo pozitívne vplývalo na vytváranie a upevňovanie ich environmentálneho vedomia.

Výrazne pozitívne zistenia

- zapájanie škôl do projektov a súťaží s environmentálnym zameraním
- spolupráca s inštitúciami pôsobiacimi v oblasti environmentálnej problematiky

Oblasti vyžadujúce zlepšenie

- vzdelávanie koordinátorov ENV

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Na základe inšpekčných zistení Štátna školská inšpekcia uplatnila 4 odporúčania súvisiace so vzdelávaním koordinátora a pedagogických zamestnancov k problematike ENV a s jej implementovaním v konkrétnych témach vyučovacích predmetov, uložila 2 opatrenia k rozpracovaniu prierezových tém, vrátane ENV, v učebných osnovách jednotlivých predmetov.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- podporovať pedagogických zamestnancov v získavaní environmentálnych poznatkov
- zabezpečiť vzdelávanie koordinátorov environmentálnej výchovy
- motivovať a získavať žiakov pre ich aktívnu účasť na podujatiach environmentálneho charakteru mimo vyučovacích hodín
- zefektívniť spoluprácu so žiackou školskou radou pri organizovaní environmentálnych aktivít
- zaobstaráť dostatočné množstvo existujúcich a aktuálnych učebných pomôcok s danou témou
- uprednostňovať vytváranie záujmových útvarov/krúžkov s environmentálnym zameraním

Metodicko-pedagogickému centru

- nepretržite vzdelávať koordinátorov ENV